GLOBAL NOANIQLIK SHAROITIDA KORPORATIV RISKLARNI BOSHQARISH SAMARADORLIGI

Islomova Shoira Umid qizi
O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi magistranti

ANNOTATSIYA

Mazkur ilmiy tezisda global iqtisodiy noaniqlik sharoitida korporativ risklarni boshqarish samaradorligini oshirishning zamonaviy mexanizmlari tadqiq etilgan. Jahon iqtisodiyotida yuz berayotgan geosiyosiy ziddiyatlar, xalqaro savdo oqimlarining o'zgarishi, raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi, kiberxavfsizlik tahdidlari hamda moliyaviy bozorlar beqarorligining korporativ subyektlar faoliyatiga ta'siri tahlil qilingan. Tadqiqotda Jahon savdo tashkiloti, IBM, Xalqaro valyuta jamg'armasi, O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki va Milliy statistika qo'mitasining 2026-yilgi ma'lumotlaridan foydalanilgan. Korporativ risklarni kompleks baholash, moliyaviy yo'qotishlarni cheklash, raqamli monitoring mexanizmlarini rivojlantirish va korxonalarning tashqi iqtisodiy shoklarga chidamliligini oshirish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan. Tadqiqot natijalarida korporativ risk-menejment tizimining samaradorligi korxonaning moliyaviy barqarorligi, boshqaruv qarorlarining tezkorligi va strategik moslashuvchanligi bilan bevosita bog'liqligi asoslangan.

Kalit so'zlar: global noaniqlik, korporativ risk, risk-menejment, moliyaviy barqarorlik, geoiqtisodiy risk, kiberxavfsizlik, strategik boshqaruv, stress-test, raqamli monitoring, likvidlik, diversifikatsiya.

ABSTRACT

This research paper examines modern mechanisms for enhancing the effectiveness of corporate risk management amidst global economic uncertainty. It analyzes the impact of geopolitical tensions, shifting international trade flows, the rapid advancement of digital technologies, cybersecurity threats, and financial market instability on the operations of corporate entities. The study utilizes data from 2026 provided by the World Trade Organization, IBM, the International Monetary Fund, the Central Bank of the Republic of Uzbekistan, and the National Statistics Committee. Scientific and practical proposals have been developed regarding the comprehensive assessment of corporate risks, the mitigation of financial losses, the advancement of digital monitoring mechanisms, and the enhancement of enterprise resilience against external economic shocks. The research findings substantiate the direct link between the effectiveness of the corporate risk management system and an enterprise's financial stability, the agility of management decision-making, and strategic adaptability.

Keywords: global uncertainty, corporate risk, risk management, financial stability, geoeconomic risk, cybersecurity, strategic management, stress testing, digital monitoring, liquidity, diversification.

KIRISH

Hozirgi global iqtisodiy rivojlanish jarayonida korporativ subyektlar faoliyatiga ta'sir ko'rsatuvchi tashqi va ichki xavflarning ko'lami hamda murakkabligi ortib bormoqda. Xalqaro savdo munosabatlarining o'zgarishi, geosiyosiy qarama-qarshiliklar, energiya resurslari narxlaridagi tebranishlar, inflyatsion bosim va raqamli texnologiyalarning rivojlanishi korxonalar faoliyatida yangi turdagi risklarni yuzaga keltirmoqda. Mazkur sharoitda korporativ risklarni samarali boshqarish tashkilotlarning moliyaviy barqarorligini saqlash, investitsiya faoliyatini rivojlantirish va uzoq muddatli raqobatbardoshligini ta'minlashning muhim omiliga aylanmoqda.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Jahon savdo tashkilotining 2026-yil 8-oktabrda e'lon qilingan Global Trade Outlook and Statistics hisobotiga ko'ra, jahon tovar savdosi hajmining o'sishi 2026-yilda 3,9 foiz, 2027-yilda esa 4,1 foiz bo'lishi prognoz qilingan. Shu bilan birga, xalqaro tijorat xizmatlari savdosi hajmi o'sishi bo'yicha 2026-yil prognozi avvalgi 4,8 foizdan 3,3 foizga pasaytirilgan (WTO, 2026). Mazkur tafovut global iqtisodiyotning turli tarmoqlari tashqi shoklarga har xil darajada moslashayotganini ko'rsatadi.

O'zbekiston iqtisodiyotining xalqaro savdo va investitsiya jarayonlariga integratsiyalashuvi kuchayib borayotgan sharoitda korporativ risklarni boshqarish masalasi milliy iqtisodiyot uchun ham dolzarbdir. Ayniqsa, eksportyor korxonalar, yirik sanoat subyektlari va aksiyadorlik jamiyatlari faoliyatida valyuta kurslari, xomashyo narxlari, logistika xarajatlari va moliyalashtirish shartlarining o'zgarishiga moslashish zarurati ortmoqda.

TAHLIL VA NATIJALAR

Global iqtisodiyotdagi zamonaviy o'zgarishlar korporativ risklarning tarkibi va namoyon bo'lish xususiyatlarini sezilarli darajada o'zgartirmoqda. An'anaviy moliyaviy va operatsion risklar bilan bir qatorda kiberxavfsizlik, texnologik qaramlik, sun'iy intellektdan foydalanish va geoiqtisodiy bo'linish bilan bog'liq tahdidlar ham korxonalar faoliyatiga jiddiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Jahon savdo tashkilotining 2026-yilgi hisobotida sun'iy intellekt infratuzilmasi uchun zarur bo'lgan mahsulotlar, jumladan yarimo'tkazgichlar va serverlar savdosi 2026-yilning birinchi yarmida o'tgan yilning mos davriga nisbatan 67 foizga oshgani qayd etilgan. Mazkur mahsulotlar jahon tovar savdosi qiymatidagi o'sishning 47 foizini ta'minlagan (WTO, 2026). Ushbu holat bir tomondan texnologik rivojlanishning yangi iqtisodiy imkoniyatlar yaratayotganini ko'rsatsa, ikkinchi tomondan korxonalar faoliyatida texnologik konsentratsiya va raqamli infratuzilmaga bog'liqlik risklari ortayotganini anglatadi.

1-jadval.

Global noaniqlik va korporativ risklarni tavsiflovchi yangi xalqaro ko'rsatkichlar, 2026-yil

Ko'rsatkich	Qiymati	Korporativ risklarga ta'siri
Jahon tovar savdosi hajmining prognoz o'sishi, 2026-yil	3,9%	Tashqi bozor imkoniyatlari va savdo risklari
Jahon tijorat xizmatlari savdosi hajmining prognoz o'sishi	3,3%	Xizmatlar va logistika faoliyati risklari
Sun'iy intellekt bilan bog'liq tovarlar savdosining yillik o'sishi, 2026-yil I yarim yillik	67%	Texnologik qaramlik va konsentratsiya
Mazkur tovarlarning jahon tovar savdosi qiymati o'sishiga hissasi	47%	Ta'minot zanjirlarining texnologik konsentratsiyasi
Ma'lumotlar sizib chiqishining o'rtacha global qiymati	4,99 mln AQSh dollari	Kiberxavfsizlik va moliyaviy yo'qotishlar
Sun'iy intellektdan foydalanilgan zararli kiberhujumlar sonining o'sishi	56%	Raqamli va operatsion risklarning ortishi
Sun'iy intellektdan foydalanilgan ma'lumotlar buzilishi hodisalarining o'rtacha qiymati	6 mln AQSh dollari	Texnologik xavflarning moliyaviy oqibatlari

Manba: WTO (2026), Global Trade Outlook and Statistics; IBM (2026), Cost of a Data Breach Report ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzildi. Savdo o'sishi bo'yicha dastlabki ikki qator prognoz, qolgan ko'rsatkichlar tegishli tadqiqotlarda qayd etilgan natijalardir.

Global noaniqlik sharoitida korporativ risklarni boshqarishning ustuvor yo'nalishlaridan biri raqamli xavfsizlikni ta'minlash hisoblanadi. IBM tomonidan 2026-yil 29-iyulda e'lon qilingan tadqiqotga

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

ko‘ra, ma’lumotlar sizib chiqishi bilan bog‘liq hodisalarning o‘rtacha global qiymati 4,99 million AQSh dollariga yetgan. Bu avvalgi yilga nisbatan 12 foizga yuqoridir (IBM, 2026).

Shuningdek, IBM tadqiqotida zararli ma’lumotlar buzilishi hodisalarining har to‘rttadan biri sun’iy intellekt yordamida amalga oshirilgani qayd etilgan. Bunday hodisalarning o‘rtacha qiymati 6 million AQSh dollarini tashkil etgan. Bu raqamlar korporativ risklarni boshqarishda axborot xavfsizligi, raqamli infratuzilma va avtomatlashtirilgan nazorat mexanizmlarining ahamiyati ortayotganini tasdiqlaydi.

Mazkur risklarning O‘zbekiston korporativ sektoriga ta’sirini baholashda milliy tashqi savdo ko‘rsatkichlari alohida ahamiyatga ega.

O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasining 2026-yil 2-oktabrda e’lon qilingan ma’lumotlariga ko‘ra, 2026-yilning yanvar–avgust oylarida mamlakat tashqi savdo aylanmasi 57,4 milliard AQSh dollarini tashkil etib, 2025-yilning mos davriga nisbatan 7,6 foizga oshgan. Bunda eksport hajmi 22,9 milliard AQSh dollarini, import hajmi esa 34,5 milliard AQSh dollarini tashkil etgan (Milliy statistika qo‘mitasi, 2026).

2-jadval.

O‘zbekiston tashqi savdo ko‘rsatkichlari va korporativ risklar, 2026-yil yanvar–avgust

Ko‘rsatkich	2026-yil yanvar–avgust	2025-yilning mos davriga nisbatan
Tashqi savdo aylanmasi	57,4 mlrd dollar	+7,6%
Eksport	22,9 mlrd dollar	−3,4%
Import	34,5 mlrd dollar	+16,3%
Oltinsiz tovarlar eksporti	11,5 mlrd dollar	+28,7%
Tashqi savdo saldosi	−11,6 mlrd dollar	—
Xitoyning tashqi savdodagi ulushi	23,0%	—
Rossiyaning tashqi savdodagi ulushi	16,0%	—

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi (2026) ma’lumotlari asosida muallif tomonidan tuzildi. Tashqi savdo saldosi yaxlitlangan eksport va import qiymatlarining ayirmasi asosida hisoblandi.

Jadval ma’lumotlari O‘zbekiston tashqi savdosida import hajmining eksportga nisbatan yuqoriligini ko‘rsatadi. 2026-yilning dastlabki sakkiz oyida eksportning importni qoplash darajasi taxminan 66,4 foizni tashkil etdi. Bunday makroiqtisodiy holat import xomashyo va uskunalariga bog‘liq korxonalar uchun valyuta, logistika va xarajatlar risklarini boshqarish muhimligini ko‘rsatadi.

Shu bilan birga, oltinsiz tovarlar eksportining 28,7 foizga o‘sishi ishlab chiqaruvchi va eksportyor korxonalar uchun tashqi bozorlardagi imkoniyatlar kengayganini anglatadi. Biroq ushbu o‘sishning barqarorligini ta’minlash eksport bozorlarini diversifikatsiya qilish, kontragentlarning to‘lov qobiliyatini baholash va logistika yo‘nalishlarining uzluksizligini ta’minlashga bog‘liq.

O‘zbekiston tashqi savdosida Xitoy va Rossiyaning umumiy ulushi 39 foizni tashkil etgani ham ayrim korxonalar uchun savdo hamkorlari konsentratsiyasi riskini baholash zaruratini ko‘rsatadi. Biroq mamlakat bo‘yicha umumiy ulushlar alohida korxonaning risk darajasini bevosita ifodalamaydi. Buni aniqlash uchun kompaniyaning xaridorlar, yetkazib beruvchilar va valyutalar kesimidagi ma’lumotlarini o‘rganish talab etiladi.

Korporativ subyektlarning moliyaviy risklari nuqtayi nazaridan bank kreditlash tizimidagi tarkibiy o‘zgarishlar ham muhimdir. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma’lumotlariga ko‘ra, 2026-yil 1-iyul holatida bank tizimining jami kredit portfeli 642,8 trillion so‘mni tashkil etgan. Shundan 252,0

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

trillion so‘mi yoki 39 foizi xorijiy valyutadagi kreditlarga to‘g‘ri kelgan (O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki, 2026).

Mazkur ko‘rsatkich korxonalar tomonidan xorijiy valyutadagi kreditlardan foydalanishda valyuta kursi risklarini hisobga olish zarurligini ko‘rsatadi. Ayniqsa, daromadlari milliy valyutada shakllanadigan, biroq qarz majburiyatlari xorijiy valyutada ifodalangan korxonalarda valyuta nomutanosibligi moliyaviy barqarorlikka ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Tahlil natijalaridan kelib chiqib, korporativ risklarni boshqarish samaradorligini oshirish uchun risklarni oldindan aniqlash, ehtimoliy moliyaviy yo‘qotishlarni baholash va salbiy ssenariylarga tayyorgarlik ko‘rishga asoslangan boshqaruv tizimini rivojlantirish maqsadga muvofiq.

Mazkur yo‘nalishda korporativ risklarni boshqarishning quyidagi uch bosqichli mexanizmi taklif etiladi: birinchi bosqichda tashqi va ichki risklar bo‘yicha indikatorlar shakllantiriladi; ikkinchi bosqichda risklarning moliyaviy natijalarga ehtimoliy ta’siri stress-test va ssenariyli tahlil orqali baholanadi; uchinchi bosqichda esa risk darajasiga mos boshqaruv choralari belgilanib, ularning ijrosi monitoring qilinadi.

XULOSA

Global noaniqlik sharoitida korporativ risklarni boshqarish samaradorligini tadqiq etish natijalari korxonalar faoliyatida geoiqtisodiy, moliyaviy, texnologik va operatsion risklarning o‘zaro bog‘liqligi kuchayib borayotganini ko‘rsatdi. Xalqaro savdo jarayonlarining o‘zgarishi, sun’iy intellekt bilan bog‘liq yangi tahdidlar va kiberxavfsizlik risklarining ortishi korporativ boshqaruv tizimini takomillashtirish zaruratini yuzaga keltirmoqda.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi amaliy takliflar ishlab chiqildi.

Birinchidan, korporativ risklarni boshqarishni korxonaning strategik va moliyaviy rejalashtirish jarayonlariga integratsiya qilish zarur. Bunda risklarni aniqlash, baholash va monitoring qilish yagona boshqaruv tizimi doirasida amalga oshirilishi lozim.

Ikkinchidan, korxonalarda geosiyosiy, valyuta, likvidlik va logistika risklarini baholash uchun stress-test hamda ssenariyli tahlil mexanizmlaridan muntazam foydalanish maqsadga muvofiq. Bu tashqi iqtisodiy shoklarning moliyaviy natijalarga ehtimoliy ta’sirini oldindan aniqlash imkonini beradi.

Uchinchidan, korporativ risk-menejment tizimida sun’iy intellekt va ma’lumotlar tahliliga asoslangan monitoring vositalarini joriy etish bilan bir qatorda kiberxavfsizlik, axborotlarni himoyalash va raqamli uzluksizlik talablarini kuchaytirish zarur.

To‘rtinchidan, eksport-import faoliyati bilan shug‘ullanuvchi korxonalarda savdo hamkorlari, yetkazib beruvchilar, transport yo‘nalishlari va moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish orqali tashqi risklarga bog‘liqlikni kamaytirish tavsiya etiladi.

Beshinchidan, korporativ risklarni boshqarish samaradorligini baholashda faqat moliyaviy yo‘qotishlar emas, balki risklarga javob berish tezligi, ishlab chiqarish uzluksizligi va strategik moslashuvchanlik darajasi ham hisobga olinishi lozim.

Global noaniqlik sharoitida korporativ risk-menejment tizimini rivojlantirish korxonalarning moliyaviy barqarorligini saqlash, boshqaruv qarorlarining sifatini oshirish va tashqi iqtisodiy tahdidlarga chidamliligini mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega. Risklarni boshqarishning integratsiyalashgan va proaktiv mexanizmlaridan foydalanish O‘zbekiston korporativ sektorining uzoq muddatli barqaror rivojlanishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishga xizmat qiladi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Bank for International Settlements (2026) BIS Quarterly Review, September 2026. Basel: BIS.
2. Bromiley, P., McShane, M., Nair, A. and Rustambekov, E. (2015) 'Enterprise risk management: Review, critique, and research directions', Long Range Planning, 48(4), pp. 265–276.
3. COSO (2017) Enterprise Risk Management — Integrating with Strategy and Performance. Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission.
4. Hoyt, R.E. and Liebenberg, A.P. (2011) 'The value of enterprise risk management', Journal of Risk and Insurance, 78(4), pp. 795–822.
5. IBM (2026) Cost of a Data Breach Report 2026. Armonk, NY: IBM Corporation.
6. International Monetary Fund (2026) World Economic Outlook, October 2026. Washington, DC: IMF.
7. International Organization for Standardization (2018) ISO 31000:2018 — Risk Management: Guidelines. Geneva: ISO.).
8. Kaplan, R.S. and Mikes, A. (2012) 'Managing risks: A new framework', Harvard Business Review, 90(6), pp. 48–60.
9. National Institute of Standards and Technology (2024) The NIST Cybersecurity Framework (CSF) 2.0. NIST CSWP 29. Gaithersburg, MD: NIST.
10. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki (2026) Information on main indicators of banking sector as of July 1, 2026. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki.
11. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi (2026) Uzbekistan's foreign trade turnover reaches USD 57.4 billion in eight months. 2-oktabr.
12. World Trade Organization (2026) Global Trade Outlook and Statistics: October 2026 Update. Geneva: WTO. (Murojaat sanasi: 14.10.2026).

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.